TÜRKLERDEN ARNAVUTLARA

Olsi Jazëxhi

İngilizceden tercüme eden: Ahmet Kaldırım

1994 yılında bir ara, Tiran'daki Kombinat semtinde yeni inşa edilen bir camiyi ziyaret ediyordum. Burada adını hatırlayamadığım yaşlı bir adamla eğlenen bazı genç Arnavut Müslümanlara rastladım. Muhtemelen seksenlerindeki, Arnavutluk'un güneyinden gelen ve yıllar süren acımasız tanrı-tanımazlaştırmadan sonra artık açılan yeni dinî özgürlükle eğlenen yaşlı adam gençlere Müslüman olarak onların "Türk" olduklarını söylüyordu. Yaşlı adama göre Peygamber Muhammed de Türk'tü. O, gençlere göre, aklını kaçırmış olmasının yanında kesinlikle düşüncesiyle de çağdışıydı. Yaklaşık olarak on yıl sonra, 2004'ün başında, aynı garip vakıayla bir kez daha karşılaştım. İşkodra'yı ziyaret ederken müftüleri meselelerinden bazılarını açıkladı. Müftü bana İslâm'ın genelde "Turkdom" (Türklük) olarak etiketlendiği kasabası (*Tyrqini*) hakkındaki eski bir anekdotu anlatıyordu. Burada yine İslâm ve Müslümanlar ile Türklük ve Türklerin karşılaştırılması söz konusuydu. Müftüye *Tyrqinia* kelimesinin anlamının ne olduğunu sordum. Bana eskiden "Türk" ve *Tyrqini* kelimelerinin Arnavutluk'ta Müslümanları ve İslâm'ı tanımlamada kullanıldığını söyledi.

Tiran'da yaşlı bir Müslüman Arnavut
Türkiye'den gelen misafirlerle hasret gideriyor.

Bu tarihi imalara rağmen modern anlayışımız uyarınca, "Türk" kelimesinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını tanımlamada kullanıldığını bilmekteyiz. Doğru olduğumdan emin olmak, bu kelimenin anlamını araştırmak için bir Arnavutça sözlük (Arnavutluk Bilim Akademisi tarafından 2002'de basılmış bir sözlük) açtım. Başlangıçta benim tahminim ispatlandı: *"Türk-1. Türkiye'de yaşayan veya Türkiye asıllı birey,"* ve "*2. Türklerle ilgili bir şey, kalite veya onlar tarafından yaratılan bir şey.*"[1] Bununla birlikte aynı enstitü tarafından 1980'lerde yayınlanan sözlükte Türk kelimesi için farklı bir açıklama vardı. İlki benim

[1] Fjalor i Shqipes se Sotme, Akademia e Shkencave e Shqiperise, Instituti i Gjuhesise dhe i Letersise, Botim i dyte i ripunuar, Toena, Tirane, 2002, p. 1374.
Shkronjen "T" e ka punuar Kornelja Sima.

bildiğim idi: *"Türk-1. Türkiye'de yaşayan veya Türkiye asıllı birey,"* fakat ikinci tanım "*2. eski kullanım: Müslüman."*[2]

TUR/K,~KU *m. sh.* **~Q, ~QIT. 1.** Banor vendës i Turqisë ose ai që e ka prejardhjen nga Turqia.

2. *vjet.* Mysliman.

★ **Koka e turkut** dashi i kurbanit.

TURK,~E *mb.* Që lidhet me Turqinë ose me turqit, që është karakteristik për Turqinë ose për turqit, i Turqisë ose i turqve; që është krijuar nga turqit. *Populli turk. Shteti turk. Popullsi turke. Gjuha turke. Fjalë turke. Valle (muzikë) turke. Kafe turke. Banjë turke.*

TURKÉSH/Ë,~A *f. sh.* **~A, ~AT.** *Fem. e* **TURK, ~U.**

TURKOSHÁK,~E *mb. keq.* **1.** Turk. *Pasha turkoshak. Krerët turkoshakë. Taborr turkoshak. Emër turkoshak.*

2. Që vepron a qeveris me mënyra të prapambetura e të vrazhda; që u përmbahet zakoneve të vjetëruara e prapanike; që ka mendime e sjellje të trasha; anadollak. *Regjim turkoshak. Mendime (paragjykime) turkoshake.*

3. *Përd. em.* sipas kuptimeve të mbiemrit. *Luftonin me turkoshakët.*

Türk kelimesinin anlamını 'Müslüman' olarak veren 1980 tarihli sözlükten bir pasaj

Daha geriye giderek bundan yirmi yıl önce, 1960'da yazılmış bir sözlük buldum. Türk kelimesi için aşağıdaki tanımları buldum: *"1. Türkiye'nin Asya veya Balkan kısmında yaşayan birey,"* ve *"2. İnsanlarımızın çoğunun Osmanlı fethi altında İslâm'a geçmesi nedeniyle, ülkemizin tüm kesimlerinde din değiştirilenler Türk, Turq, Turke, Turkeshë, Turkinë olarak adlandırıldılar. Bu kelimeler istilacılarla aynı dine sahip Müslümanları açıklamak için kullanılıyordu."*[3] Yazar açıklamasına "Türk" kelimesinin Müslümanları açıklamak için kullanıldığı Arnavutluk'un farklı bölgelerinden bazı örnekler vererek devam ediyordu. Örneğin: *"Mo, në je turk!"* (Türksen zarar verme!); *"Në je turk e bir turkut, mos, se stë ka hije"* (Türksen veya Türk oğluysan, bu iyi değildir); *"Kush është turk n'Muhamenë / Të mos lshoj dervenë"* (Muhammed'in izi üzere Türk olan anayurdunu terk etmemelidir)*;. "More turk i Perëndisë/(M)Syna derën e xhamisë/…"*(Ey siz Rabbinizin Türkleri/ Caminin kapılarından girin)*; "Djali i dadës në kosh turk/ Këto dy faqe mos mi puth!/ Nkosha turk me imanë/ sti la*

---

[2] Fjalori i Gjuhes se Sotme Shqipe, Akademia e Shkencave te Shqiperise, Tirane, 1980, p. 2042

[3] Tahir N. Dizdari, Fjalor i Orientalizmave në Gjuhën Shqipe, Instituti Shqiptar i Mendimit dhe i Qytetërimit Islam, Organizata Islame për Arsim, Shkencë dhe Kulturë (ISESCO), Tiranë, 2005, fq. 1054-1056

faqet pa ti ngranë!” (Amcamın oğlu, Türksen / Bu iki yanağı asla öpmemelisin / Ben imanlı bir Türksem / bunların tümünü yemeden gitmem).” [4]

Bu eski sözlükler dışında “Türk” kelimesinin başka vakalarda Arnavut Müslümanları tanımlamada kullanıldığını tespit ettim. Meşhur Arnavut Katolik rahip, Gjergj Fishta, *Kanın Gözyaşları* adlı kitabında (1913'de basıldı) “Türk” kelimesinin gerçekte Arnavut Müslümanları tanımlayan popüler kullanımını kabul eder. Genç (Jön) Türklerin kendilerini Yahudilerin ve Masonların günahlarından dolayı daha önce olamadığı kadar cesur kılmaları sebebiyle” buradaki, “ 'Türk' kelimesiyle Muhammed inancının takipçileri Müslümanları değil Asya'nın Türk kabilelerini kastettiği"ne işaret etmektedir[5].

Yukarıdaki örnekler Batı Balkanlardaki Müslüman toplulukların kimliğinin son yüzyılda nasıl değişime uğradığını gösteren örneklerden sadece birkaç tanesidir. Modern Arnavutların çoğu bu eski "Türk" tanımlarını saflık olarak görseler bile, 1912 öncesi Arnavutluk’unda durum çok farklıydı. Müslüman tahayyülesi etnik-dilbilimsel temele değil de daha ziyade küresel *Ümmet* kavramına dayanması sebebiyle "Türk" ve "Türklük" kelimesi Osmanlı İslâm’ı içinde görünüşteki dinî topluluğu tesis etti.

Kitabı *Hayali Cemaatler*de, Benedict Anderson *Ümmet*[6] veya Arnavutluk olayında, *Tyrqini*, olduğu üzere dinin hayali cemaatler tesis edebilme gücünü göstermektedir. Bağımsız bir devletin oluşturulmasından sonra ulusal/etnik/dilsel kimliğin tesis edildiği Arnavutluk'ta dil temelinde değil de daha ziyade din temeline dayalı Osmanlı anlayışı devam etti. Arnavutluk Müslümanları kendilerini Türk olarak gördüler.

Arnavutluk’un modern tarihine aşina olan herkes ülkenin devletler üstü üç topluluk dışında modern bir devlet yaratılmaya çalışıldığı 20. yüzyıl boyunca yüzleştiği sorunları bilir; bu topluluklar: bir “Türk” (örn. İslâmi), bir “Doğu Ortodoks” ve bir “Katolik”. Arnavutluk tarihi sürekli olarak kendilerini modern Arnavutluk ulus kimliğiyle tanımlamayı reddeden üçlünün üyeleri arasındaki gerilimle doludur. Bu tansiyon Kosovalı ulusalcı Esad Mekuli 1954'e kadar kendilerini Türkler diye adlandıran Kosovalıları kınadığı meşhur şiirinde, *Türk elhamdulilah*, diye yazar.[7]

---

[4] Tahir N. Dizdari, Fjalor i Orientalizmave në Gjuhën Shqipe, Instituti Shqiptar i Mendimit dhe i Qytetërimit Islam, Organizata Islame për Arsim, Shkencë dhe Kulturë (ISESCO), Tiranë, 2005, fq. 1054-1056

[5] Gj. Fishta, Lot Gjakut, Hylli i Dritës, Nr. 1, 1913, fq. 21

[6] Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, Verso 1991, 12 – 13

[7] *Turk elhamdulila*, Brigjet cildinden, Prishtina: Rilindja 1981, s. 72. İngilizce birinci baskısı Anlaşılmaz Kartal Fırlayışlarında, Modern Arnavutluk Şiiri Antolojisi, London: Forest Books 1993, s. 29. Robert Elsie tarafından Arnavutçadan

Tercüme edildi. Şiirden birkaç mısra şu şekildedir:

'Sen bir Türksün, sen bir Türksün,' onlar gök gürültüsü gibi gürlediler/ Ve bir gün bizden biri çığlık attı:/

ben bir Türküm, elhamdulila!'

TURK, ELHAMDULILA

nga Esad Mekuli

(1954)

Turku me shpatë ka pre-
Evropa dridhet, ushton..
Në Kosovë luftuem dhe ne
Liri, kush s'të don?!

*

Me shpatë, me zjarm sundoi-
Me shekuj liri s'kemi pa.
Tirani mbi ne gërmoi:
Ja turku, elhamdulila!

Fenë me kombësi e njisoi,
Muslim e turk- s'ka da.
Deshti edhe emnin t'na harroi:
- Je turk, elhamdulila!

Dhe gjuhën tonë e ndaloi,
Kush turqisht s'flet fe s'ka.
Ashtu, thane, Zoti urdhënoi:
- Je turk, elhamdulila!

Je turk, je Turk!- kanë shti
Shqiptarin me shekuj, pa da,
e nji ditë ndër ne u ndi:
- Jam turk, elhamdulila!

Po, s'jemi turq, nuk jemi!
Jo kurr'! Ta dinë të tanë:
Shqiptarë dhe t'parët i kemi.
Feja prej kombit s'na ndanë!

Jo , s'jemi turq! Po turqit,
Popullin puntor i duem!
Mbas ditëve t'gjakut e territ
do të ecim- të përqafuem!!

Turk elhamdulila, nga vellimi
Brigjet, Prishtina:
Rilindja 1981, p. 72. Antholo-
gjia e Poezise Moderne

Modern Arnavut tarihçiler bu hareketleri sıklıkla "hainlerin", (Osmanlıcı hareketin önderinin adı temelinde) "*Haxhiqamile*", "gerici", "Türkmenler" ve "Grekomanların" makyaj yapması, Arnavutluk'ta yaşayan insanların ya "Türkler" ya da *Gâvurlar*" olarak adlandırıldıkları geçmişin dışında bu üç hareketin her birinin modern Arnavutluk'un modern

laik ve etnik kimliğini inşa etme gibi çok modern mücadelenin ardında duruşu olarak açıklamaya çalışmışlardır.

Arnavutların kendilerini Osmanlı döneminde nasıl düşündüklerini anlamakta Thimi Mitko'nun *Bleta Shqiptare* adlı kitabının büyük yardımları olacaktır.[8] *Bleta Shqiptare* (Mısır 1878 basımı) Osmanlı *Vilayetlerinden* Janina (Türk=Yanya; Yunan=Ioannina) ve İşkodra'dan derlenen Arnavut şarkılarının koleksiyonudur. Kitabın girişinde, yazar kitabı yazma sebebinin Arnavut kelime ve şarkılarını korumak olduğunu zira bunlar vesilesiyle birilerinin Arnavut kavmini anlayabileceğini ve kendi dilini öğrenerek Arnavutların medenileşeceği ve Rum kardeşleriyle eşit olabileceklerini ilan eder[9]. Ortodoks bir Arnavut olarak, Mitko, sürpriz olamayacak bir şekilde kendisini Rum olarak kabul etmesine rağmen Arnavutların kendi etnik kimliklerinin farkında olmalarını sağlamak istemiştir. Arnavutlara kendi dillerinde nasıl yazacaklarını öğreterek, Mitko Arnavutların Rum vatanseverlerine dönüşebileceğine; kendilerinin Rum milliyetini kucaklayacaklarına, Islavlar veya İtalyanlar ile yakınlık duymaktan kaçınacaklarına fakat tüm dikkatlerini anaları Yunanistan'a çevireceklerine inanmıştı[10].

Her ne kadar Mitko'nun Arnavutları Rumlara çevirme hususundaki modernist arzusu içten görünse de, topladığı şarkılardan onun zamanında Müslüman Arnavutların kendilerini asla Rum olarak kabul etmediklerini ve nadiren Arnavut olarak kabul ettiklerini tespit etmekteyiz. Pek çok durumda kendilerini kendi dini kimlikleriyle "Türkler" veya "Gavurlar" veya Gheng ve Tosk olarak dini farklarıyla kategorize etmekteydiler. Müslümanların Hıristiyanlara karşı savaştığı Himara'nın şarkılarındaki çelişkide "*turq dhe të kërshterëtë /të gjithë të parëtë"* (Türkler ve Hıristiyanlar/tamamı lider) diye okumaktayız.[11] Aynı şey Himaritelere karşı Ali Paşanın muharebelerinden bahseden "*Nga Nivica Koçodhutë/ Q'është i pari ndë vulë/ qe pa të s'bënetë punë / as ndë turq as ndë kahurë*" (Nivica'dan geldi Koçodhu / Bu mühür atmada ilkti / onsuz hiç kimse çalışamaz / o Türk veya Gavur ol) diyen şarkıdan da anlaşılabilmektedir.[12]

Thimi Mitko'nun Korça'daki büstü

8 Mitko Thimi, *Bleta Shqiptare* e Thimi Mitkos, Vjene 1924
9 Mitko Thimi (1924 b), *Bleta Shqiptare*, Vjene, s. 11
10 Ibidem, hyrja
11 Mitko, *Bleta Shqiptare*, S. 114
12 A.g.e. 124

Bu şarkılardaki ilginç olan "Arnavut" kelimesinin neredeyse her durumda Müslümanlara karşı savaşan Hıristiyanları tanımlamada kullanılmasıdır; tek istisna "Arnavutların" hep birlikte Osmanlı Devletine karşı savaştıkları zamandır. [13] Biz *Bleta Shqiptare*'dan Arnavutların kendilerini "Türkler ve Gavurlar", "Gheng ve Tosk", "Arapë (Araplar)", Raja, Halldup, Mirditorë, Lap, Shkodranë vs... olarak sınıflandırdıklarını anlamaktayız. Fakat en ilginç olanı Mitko'nun kuzey Arnavutluk'tan aldığı şarkılarda "Arnavut" kelimesinin hiç olmamasıdır. Bu bölgenin şarkılarında Arnavut konuşmacılar kendilerini rasgele "Türkler" veya "Gavurlar" olarak sınıflandırırlar. Örneğin insanlar, bir Tiran şarksında, köprünün patronu Ali Beşri'ye şöyle söylerler:

Ali Beshiri prej Tirane /	*Tiran'dan Ali Beşri*
na shpëtoi shpyrtë, shpëtoi xhanë /	*canımızı kurtardı ruhumuzu kurtardı*
Ti moj urë, e mjera urë /	*Hey sen köprü sen zavallı köprü*
që mban këlqere, mban gurë /	*taşlardan ve kireçten yapılmış*
shkojnë turq, shkojnë kahurë /	*üzerinden Türkler ve Gavurlar geçen sen*
të sosurë s'kanë kurrë /	*ve adımlarına durmadan devam edecek.*

Bir başka şiirde Müslümanların kendilerini Türkler olarak ifade ettiklerini okumaktayız:

'Çohij turq, haj ne xhami/	*Türkler uyanın, Camiye gidelim*
na ka ardh nji hoxh'i ri.'[14]	*Yeni İmam görülecek şekilde ulaştı*

Müslümanlardan Türkler olarak bahseden Arnavut tanımlama Hafız Paşa'nın şehri kuşatmasını hatırlatan İşkodra'dan gelen şarkılardan biri okunabilir. Burada şunları okuruz:

Gjithë thërrasim 'ja Mahbub'	*Hepimiz sizi "Ey Sevilenler" diye çağırırız*
Jena turq, e faj stë kena	*Biz Türkleriz ve pişmanlık duymuyoruz*
Sulltan Mahmut banu vakuf	*Sultan Mahmut barınak oldu*
gjithë robt' e Zotit jena.[15]	*Hepimiz Allah'ın insanları olduğumuzdan*

Mitko'nun şarkıları üzerinde çalışmış olan Kemal Haxhihasani, "Arnavutluk", "Arnavut" kelimelerinin *halldup*" kendisi tarafından milliyetçi cazibeyi arttırmak için eklendiği fikrindeydi.[16]

Bununla birlikte Arnavut Müslümanlar kendilerini Arnavutçuluğun devlet politikası olduğu ve kanunların Osmanlıyı ve Doğu Ortodoks kanunlarını Arnavutluk'ta zayıflatmak için sunulduğu 1933'de Arnavutluk'ta basılan Kasem Taipi'nin koleksiyonlarında da "Türk" olarak adlandırmaktadırlar. Yine Taipi tarafından kaydedilen şarkılarda, Arnavutların hala kendilerini "Türkler" ve "Gavurlar" olarak tanımladıklarını okumaktayız. "Arnavut" tanımlayıcı etiketi Taipi'nin koleksiyonunda sadece 1878 sonrası Prizen Ligi zamanında görülmektedir. Fakat burada Arnavutlar kendilerini *Turk safi* – "Gerçek Türk" olarak adlandırmaktadırlar:

---

13 shembull Kenga e Ibrahim Pashe Misirliut. Fq. 156

14 Qemal Haxhihasani, *Thimi Mitko*, Tirane 1981, s. 336

15 Mitko, 218

16 cituar sipas Jane C. Sugarman (1999), *Memleketi Hayal etme: Şiirler, Şarkılar, ve Arnavut Milliyetçiliği Konuşmaları*, Ethnomuzikoloji, fq. 425

Elif – E na u fillue /	*Elif – Ve onun nasıl başladığıdır*
në kambë u çue Shqiptarija /…	*Arnavutçukuk uyandı…*
Sin – Se kenkan safi Turq /	*Sin – Fakat onlar gerçek Türkler*
vendin kaurrit nuk ja lëshojnë.[17]	*Onlar baba topraklarını asla Gavurlara terk etmezler*

Arnavut tanımı, Müslümanlar - Türk olarak Xhaferr Belegu'nun Prizren Ligi tarihi hususunda yazdığı kitabında bulunabilir. Mehmet Ali Maxhari ile ilgili şiirlerde - bir Macar İslam'a girer - kendilerini Türk olarak gören Kosovalılar Macar paşayı Türklerle değil de Sırp kıralı ve Katolik Piskopos ile aynı birlikte kabul ettiler:

More pash pasha i Maxharit /	*Ey sen Macar paşa!*
Nuk i jam i mbretit, jam i kralit /	*Ben Kral değilim fakat Sırp Kralına aitim*
Fjal i coj patër Marianit	*Piskopos Marian'a bir söz gönderdim*
…	
Morë hoxhë façezi	*Ey sen rezil hoca*
Pa ferman si del në ushtri	*Fermansız savaşa nasıl gidebilirsin*
Hem imam hem plak haxhi	*Ve sen imam ve yaşlı hoca olduğun iddiasındasın*
Besa Mria s'bahet turki	*Fakat Mari (Hristiyan) Türk olamaz*
Nuk bahet Mria turki.[18]	*Mari Türk olamaz (Müslüman)*

Aynı şey Taipi'nin İşkodra'dan derlediği ve bu savaşa adanmış şarkılarda da görülebilir. Burada yine "Türkler" ve "Gavurları" okuruz. İlginç bir şekilde onlarca yıl sonra İşkodra "Türkler" ve "Hıristiyanlar" olarak tanımlanmaktadırlar. Gjergj Fishta'nın 1908 Osmanlı anayasası ilanına adadığı şiirinde şunları okumaktayız:

Rreh burija e trumpeta	*Trampet ve boru çalıyor*
Turk e kështenë në kambë janë çue	*Türkler ve Hıristiyanların hepsi uyanık*
Padishahit ju rritët jeta	*Sultanımızın şanı yücelsin*
Sot mbretnin e paska pshtue…[19]	*Bu gün onun krallığı kurtuldu!*

Kasem Taipi'nin koleksiyonundan Arnavutların kendilerini *Kanga e Luftës së Junanit 'da* (Janina Savaşının şarkısı) bile kendilerini "Türkler" olarak adlandırdıklarını okumaktayız. Her ne kadar 1897'deki Janina savunması Tiran, Gani, Toptani *bey'i* tarafından yönetildiyse de, o ve savaşçıları "Türkler" olarak etiketlenmektedirler:

Iptida u nis nizaja /	*En azından bir komut verilmişti*
urumi mrrini në Gjirit /	*Ordu Crete'ye vardı*
Sebep ban Bari – telqaja /	*Sebep Bari - telqaja idi*
për me dalë Turqinija në dritë	*Türklük için galip gelme zamanı gelmişti*[20]

Bununla birlikte, benzer biçimde, Gani Toptani'nin 1902'de bir Osmanlı görevlisi tarafından öldürülmesine adanan bir şarkıda "Türklüğün" "Arnavutluk" ile yer değiştirdiğini görmekteyiz. Esat Toptani suikastına adanan *Xhiut i Fajës* şarkısında şunları okumaktayız:

---

17 Kasem Taipi. Zana Popullore (Kange Popullore), cilt I, Shkoder, 1933, qf. 112 – 113

18 Xhafer Belegu, Lidhja e Prizrenit e veprimet e saje, 1878 – 1881, Tirane 1939, 44

19 A.g.e. 204 – 205

20 Taipi 137

Xhiji i Fajës nji Kruetanë /	*Faya'nın Ziya'sı, Kruja adamı*
Shqiptaris ja la nji namë	*Arnavutluk için şan aldık*
Xhija i Fajës zog petriti	*Faya'nın Ziya'sı doğanın oğlu*
Esad Pasha e porositi…	*Esad Paşa ona bir görev verdi*
Xhija i Fajës nji Kruetanë	*Faya'nın Ziya'sı, Kruja adamı*
në Stamboll na ka lanë namë.[21]	*İstanbul'da şan aldı*

Gani Toptani'ye adanan şarkıda yer alan kimlik değişimi en iyi, Tiranlı olan ve bu şehirdeki değişime şahitlik yapan Hafız İbrahim Dalliu'nun hatıralarında açıklanmaktadır. Dalliu 1895 yılında "bir grup Genç Türk ve Arnavutluk muhacir gazetesinin Tirana gelmeye başlamasıyla" Tiranlıların kendileri hakkındaki fikirlerinin değişmeye başladığını anlatır. Gani Toptani'nin öldürülmesi Tiran elitlerinin onların daha fazla "Türkler" olmayacakları fakat "Arnavutlar" olacakları yolunda Arnavut Müslümanları ikna etmeye çalışan,bu yönde propaganda yapan Genç Türkler ve Arnavut muhacirleri gazeteleriyle temasa geçmesinden yedi yıl sonra gerçekleşmiştir. *Xhiu i Fajës* şarkısı, *Turqëri*'den *Shqiptari*'ye Arnavut zihnindeki bu geçişi anlatır şekilde İstanbul'daki suikasttan on yıl sonra düzenlemiştir. Türklükten Arnavut Milliyetçiliğine konsept değişimi, imparatorluğun bir tarafından diğer tarafına sıçrayan Osmanizmin emperyal tahayyülüne yerel kimliklerle meydan okuduğu zaman ve koşullarda oluştu. "Türk" olma fikri Arnavutça konuşanlara cami ortamı, Osmanlı idaresi, devlet okulları ve nihai olarak resmi dil: Osmanlı Türkçe'si yoluyla iletildi. Fakat Arnavutluk konseptiyle yer değiştirmesi Benedict Anderson'un "ulusların nasıl oluştuğu ve tahayyül edildiği yolunda çok önemli nesnel bir fikir olarak insanları antik olduğu yolunda ikna etmek için uzun sürmesi önemli olan yerel konuşma dilini güçlendiren basılı kapitalizmin gücüyle" ifadesiyle yerleştirdiği şekilde yapıldı.[22]

Dalliu kendi hatıralarında 1908'e kadar Tiran halkının çoğunun etnik kimlik açısından farksız olduğunu gösterir. Bunların çoğunluğu Osmanlı devleti ve Sultan 'Abd ul-Hamid II tarafından açıktan desteklenmiştir. Sadece bir kaçı Arnavut ulusal kimliği düşüncesini açıktan propaganda etti. Bu kişiler Arnavutlar olarak biliniyordu.[23] Bu zamanda "Arnavutların" toplam sayısı yaklaşık olarak 15.000 kişilik şehir de sadece 150 idi! Bundan başka bu "Arnavutların" çoğunluğu *bey* sınıfından gelmişti, bunların pek çoğu Batılı milliyetçilik ve sekülerizm düşüncelerine maruz kalan deniz aşırı yerlere seyahat etmişlerdi. Kendilerini Türkler olarak düşünenler aslen Arnavutluk milliyetçilerini dikkate değer düşman olarak gören sivil hizmetçiler, valiler, öğretmenler, tacirler ve zenginlerdi.[24]

Arnavutça konuşan Müslümanları emperyal "Türk"'den "Arnavutlar" olarak bölgesel kimliğe dönüştürme mücadelesi çok şiddetliydi. Mehdi Bey Frashëri hatıralarında Güney Arnavutluk'ta yaşa yaşayan Ortodoks Hıristiyanların Osmanlı döneminde kendilerinin Rum olduklarına inandıklarını ortaya koyar. Aynı durum Müslüman ve Katoliklerin kendilerini "Türkler" ve "Gavurlar" olarak hissettikleri İşkodra'da da geçerliydi.[25] Dalliu, Cemiyet Partisinin Tiran başkanı olarak Arnavut kitapları Latin harfleriyle Tiran çocukları için çevirmeye başladığında hocalar, devlet memurları, tacirler ve zenginler tarafından kınandığını göstermektedir. İslami ruhban sınıfı üyeleri olarak hocalar Arnavutça dilinin Latin harfleriyle yazma fikrini günah olarak görmüşlerdi. İnsanlara: "Arnavut dili bizi kafir (Gavur) yapacak, insanları kendi bacılarıyla evlendirecek, camilerimizi ve Sufi localarımızı yıkacak, Kur'an'ı,

---

21 A.g.e. 174

22 Anderson. 44 – 45

23 H. Ibrahim Dalliu, *Patriotizma në Tiranë*, 1995. fq. 21

24 A.g.e. 28

25 Mehdi Frasheri, *Problemet Shqiptare*, Liria, s. 49 – 54

orucu ve temizliği kaldıracak” *diye duyurular yaptılar*. Tiran caddelerinde çocuklar milliyetçilere karşı “*Arnavutlara ölüm!*”diye bağırdılar[26] Tiran civarında yaşayan köylülere Genç Türkler tarafından Tiran’a geldiklerinde tüm “*kafir Arnavutlari*” öldürün diye emir verildi. Bir araya geldiklerinde söylendiğine göre Refik Toptani'ye , “*Efendim bize sizin Arnavut olduğunuz söylendi!*” diye söylediler.[27]

Hafız İbrahim Dalliu

Ateşli bir milliyetçi olan Kostandin Kristoforidhi Nikolla Naço'ya 1888'de gönderdiği bir mektupta, insanların çoğunun "Arnavut" olmak istemediğini iddia etti. Sadece “Türk Muhammedanlar” arasında Türklerden farklı olmak için kendi dilini geliştirmek isteyen bir grup vardı. Bunlar Avrupa'nın bir gün Türkleri Asya'ya geri göndereceğinden korkuyorlar, bu nedenle Avrupalılara kendilerinin Rumlardan farklı insanlar olduklarını ispatlamak zorunda olduklarını düşünüyorlardı. Bununla birlikte, Müslüman Arnavutların yalnız yarısı bu yolu düşünmekteydi. Arnavut Hıristiyanlar arasında sadece onda biri 'Arnavut' olmak istiyordu. Ortodoks ruhbanlar ve burjuva Rumca konuştu ve bir gün Yunanistan'ın Arnavutluk'u alacağını ve kendilerinin Müslümanların mallarını ele geçireceğini ümit etti. Arnavutluk’un İslami nüfusu Bosna, Bulgaristan ve Teselya’nın kaderiyle karşılaştı.[28]

---

26 A.g.e. 8

27 A.g.e. 33

28 AQSH, f.29, D.1. *Leter e Kostandin Kristoforidhit Nikolla Naços, 1888*s. 24 – 25

Bir Katolik rahip olan Ndoc Nikaj "Müslümanlar … zira Muhammedilerin inançlarıyla güçlü bağları vardır, kendilerini sultandan ayrılmış olarak düşünemezler. Bu onlar için inançlarını reddetmekle aynı şeydir … Bu süre boyunca, 'Arnavut' adı çoğunlukla Hıristiyanları tanımlamak için kullanıldı." diye yazdı. [29] Fakat ulusal duygunun eksikliği Arnavut Katolik kabileler arasında bile çok güçlüydü. Eqerem Bej Vlora şöyle yazdı:

1900'den 1906'ya kadar Arnavutların çoğunluğu için dünya görüşü gerçekten acı vericiydi. Hiç kimse kendini bir ulusa ait hissetmiyordu. Her yerde insanlar iki kampa ayrılmışlardı. Bir taraftan insanlarımızın dörtte üçü kendilerine ne oldukları sorulduğunda 'Allah'a hamd olsun Türküm' diyordu... diğer dörtte biri Ortodoks Arnavutlar ve bazen .... Katolikler kendilerini sadece aşağılamayan fakat aynı zamanda ulus arasında yabancı bir element haline sokan bir etiketle kafir olarak etiketlenmişlerdi.[30]

1908 yılında Sofya'dan yazan Lap Martallozi rumuzlu Arnavut bir milliyetçi Sultan Abdulhamid II'nin rejimi için *medreseleri* kullanarak Türklerin sultanının *Gavuristanı* kurtarmak için Allah tarafından gönderilen evliyalar olduğunu öğrettiği suçlamasıyla sultanın polislerine saldırdı. Arnavutların gerçekte Halife Ömer zamanında Arnavutluk'a getirilen Arap *muhacirler* olduklarını öğrettiler.[31] Bundan başka bu milliyetçiler Martallozinin yazdığı şekliyle kendi mahalli okullarına devam eden Ortodoks Arnavutlara Filip'ten Büyük İskendere, Firoz'dan Skanderbeg'e hatta bizzat İsa'nın kendisinin tamamen Rum olduğunu öğreten *millet* sisteminden rahatsız oldular![32]

---

29 Dom Ndoc Nikaj, *Kujtime te nji jetes se kalueme,*Plejad, 2003, s. 74

30 Eqrem bej Vlora: "KUJTIME", "Shtëpia e botimit dhe e komunikimit", 2003, fq 151 - 152

31 Lap Martallozi, *Liria dhe zgjedha,* Drita, nr. 96, 15 Ocak 1908, Sofia.

32 A.g.e.

II.Abdülhamit

Osmanlı yerine etnisite olarak tanımlanacak Müslüman Arnavutların direnci Kristoforidhi'nin Lef Nosi'ye Durës'den 1909'de gönderdiği bir mektupta bahsedilmektedir. Onun yazışmasından Durrës şehrinde şunların olduğunu anlamaktayız:

"*Hatta Müslümanlar 'Arnavut' veya 'Arnavut' dili kelimesini bile duymak istemiyorlardı; Genç Türkizm onları fanatizme kaydırdı; bunlar tüm Arnavut kulüplerinin o günlerde özgürlüklerini elde etmek için Osmanlı'yı bölmek isteyen hovardalarla ve nankör insanlarla dolu olduğunu düşünüyorlardı. Arnavutlar iyi insan olsalardı dillerini niçin [Arap] alfabesiyle değil de Latin alfabesiyle yazmasınlar diyorlardı?*"[33]

Sejfi Vllamasi aynı şeyleri yazar. Ona göre, kuzey ve merkezi Arnavutluk Osmanlı taraftarı, Malësia'nın Katolikleri Montenegro'yu destekledileri ve güneyin Hıristiyanları Rum taraftarı olduğu için insanların Arnavut olma hususunda derin şüpheleri vardı. Merkezi Arnavutluk'un Müslümanları sadece kendilerini Arnavut hissetmemekle kalmadılar fakat milliyetçilerin kafir, ahlaksız ve kalleş olduklarına inandılar.[34]

Miredita'nın Katolik Arnavutları Türklere karşı savaşa hazırlanıyor. 1912

---

33 AQSH, F. 32, D. 55, Kristoforidhi'nin Lef Nosi'ye mektubu, 23 Kallnuer 1909

34 Sejfi Vllamasi, *Ballafaqime politike ne Shqiperi,* Neraida, 2000. 99 – 117

Arnavut milli kimliğinin çıkmazı sadece Müslüman nüfus tarafından sınırlandırılmak sorunu değildi. Nathalie Clayer milliyetçi projenin "Avusturya-Macaristan konsolosuna göre 1909 kışında, bu şehirdeki 'Arnavut partisinin' cemaatinde sadece 150 aile vardı, bunların arasında Kosturi, Bimbli dhe Gremeno ve 200'den biraz fazla Vlach ailelerinin olduğu" güneydeki Korça şehrinde önemli bir krizle karşılaştığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Arnavut partisine rakip olarak 'Rum Partisi' çok güçlüydü. Rum partisinin neredeyse Korça'da 2,000 Arnavut aile ve 400 Vlach aile Voskopoja'da... üyesi vardı."[35] Osmanlı halkını Türk ve Rumların olmadığına fakat Arnavutların olduğuna inanan Arnavut yapma işlemi köylülere Arnavutça yazmasını öğretmeye başlayan Ortodoks rahip Petro Nini Luarasi'nin hikayesinden anlaşılabilir. Kosturi'nin metropolitanı onun faaliyetlerini öğrendiğinde, onu "mason ve protestan" olmakla suçladı" ve onu kilise üyeliğinden tard etti.[36] Daha sonra Luarasi öldürüldü.

Osmanlı Arnavutluk'undaki Türkleri ve Gavurları modern Arnavutlara dönüştürme mücadelesi tüm Arnavutluk'un komşuları tarafından işgal edildiği Birinci Balkan Savaşından sonra yoğunlaştı. İsmail Kemali iki Osmanlı *vilayeti* Gegëria ve Toskëria'nın Osmanlı Devletinden bağımsızlığını ilan ettiğinde pek çok Arnavut bunu ayrılma olarak anlayamadı. Milliyetçilerin ağının Osmanlılarınkiyle değiştiğini gösteren telgraflar Arnavutların imparatorluktan ayrılma hususunda nasıl rahatsız olduklarını göstermektedir. Milliyetçilerin bağımsızlık ilanı hususundaki ana gerekçesi Türkiye'nin yenilmiş olması ve Sırp işgali korkusuydu.[37] Refik Toptani gibi bir grup milliyetçi, böyle bir radikal kırılmanın faydalarını sorgulayarak bağımsızlık ilan etmek zorunda oldukları görüşüne ikna olmamıştı.[38] Toptani 1912 yılı 26 Kasımında bağımsızlık ilan ettiğinde gerekçeyi şöyle sundu:

Ey kardeşlerim! Bu gün olayların bizi Türk kardeşlerimizden ayrılmaya ve yüz yıllardır üzerimizde dalgalanan bayrağı indirmeye ve yerine kendi hükümet ve Arnavut bayrağını koymaya zorladığını söylemek zorunda olmak çok derin bir ızdırap ve acı vermektedir. Allah bizi bu gün olduğu gibi tekrar bir araya gelmeye ve anayurdumuzu düşman işgaline karşı savumaya muktedir kılsın! Bağımsız Arnavutluk çok yaşa! Kardeşlik çok yaşa! Milli bayrağımız çok yaşa![39]

---

35 NATHALIE CLAYER, *Aux origines du nationalisme albanais. La naissance d'une nation majoritairement musulmane en Europe*, Paris, Karthala/CERI, coll. « Recherches internationales », 2007

36 Petro Nini Luarasi, *Mallkim i Shkronjavet Shqipe dhe çpërfolja e Shqipëtarit,* 1911, 15

37 Shiko telegramet cuar Elbasanit 15 Vjeshta e Trete 1912, f. 201, telegram 13 Vjeshta e Trete, fq 105, telegrami i dates 14 Vjeshta e Tretë 1912 cuar nga Peqini, në '*Dokumenta për Historinë Kombëtare*' nga Lef Nosi, 1924 - 1925

38 A.g.e. 71

39 Dalliu, 88

Ana hatlarıyla Gheg ve Tosk bölgeleri

Diğer taraftan Gjirokastër belediye başkanı, müftü ve milli savunma ligi başkanı delegelerini Vlora'da İsmail Kemal ile yapacakları toplantıda: “güçlü Osmanlı İmparatorluğunu ve ortak anayurdumuzu savun” diye ifade etmeleri için gönderdiler.[40] Vlora'daki temsilcilerden Gjirokastër'in kasabaları Tepelena, Delvina ve Pogon'a Aralık 1912'de gönderilen telgraf Vlora'daki geçici hükümet ilanını zorunluluk olarak değerlendirdi. Bununla birlikte muhafazakar kasabalara “bizim İslam’ın Yüce Halifesiyle olan bağımız Hüküm gününe kadar devam edecek ve Yüce Osmanlı Sultanlığıyla olan kardeşliğimiz asla son bulmayacak ve Osmanlı sonsuza kadar bizim kardeşimiz olacak” diye teminatta bulunuyorlardı.[41] Aksine, Gjirokastër ve Pogon'daki yüksek ve küçük mahkemeler ayrılıkçıları mahkum etti ve cezalandırılmalarını talep etti.[42] İsmail Kemali bağımsızlığı ilan ettiğinde Esad Pasha Toptani ve Osmanlının İşkodra'daki garnizonuna bunun İslam ve Arnavutluk’un Avrupa'da yaşayabilmesi için tek yol olduğu gerçeğiyle bağımsızlığı ilan etmesini ve ulusal bayrağı asmaları için rica etti.[43] Bununla birlikte, pek çok kişi Arnavut olmanın Türk olmaktan farkının ne olduğunu anlayamadı.

---

40 Dokumenta për historinë kombëtare…, fq. 135 - 136

41 A.g.e. Telegram i datës 20 Vjeshta e Tretë 1912, f. 143 - 144

42 AQSH, F 486, D. 976, viti 1912, Kopje Vendimi e Keshillit Juridik

43 AQSH, F. 70, D. 15 Telegram from Ismail Qemal to Esat Pasha

Esat Pasha, foto nga Marubi

Her ne kadar 1912 sonrası Arnavutluk'ta koşullar sonsuza kadar değişse de, zamanın yazıları Arnavutların sadece sınırların yeniden çizilmesi değil fakat Arnavutça konuşanların Türk olmaktan Arnavut olmaya kendi tahayyüllerini değiştirmeye zorlandıkları bu değişim hakkında hiç bir fikirleri olmadığını göstermektedir. Ortodoks milliyetçi Kristo Floqi *Përlindja e Shqipnies* gazetesindeki yazısında Vlora hükümetine "*Arnavutluk oluşturuldu; şimdi Arnavutlar oluşturmalıyız*" diye seslenerek insanların kendilerini çok fazla Arnavut olarak hissetmediklerini itiraf etmiştir. [44]

Modern tarihindeki ilk Arnavut hükümeti Osmanlı Devletinden Arnavut olmanın anlamı veya çoğunlukla Osmanlıca ve Rumca yazışırken kendi dillerinde yazı yazabilmeleri hususunda hiç bir fikri olmayan insanlar miras aldı. Osmanlıların Arnavutlara yasal dönüşümü, Prens Wied hükümetinin "28 Kasım öncesi Arnavutluk ülkesinde doğan veya yaşayan ve Osmanlı döneminde Osmanlı vatandaşlığına sahip herkes bundan böyle Arnavut'tur"" kanununu ilan ettiği 1914 yılı Nisan'ında gerçekleşti.[45]

Bununla birlikte, Arnavutluk'un Büyük Güçler tarafından 1914 yılında tanınması ve Wied'in Prince William Friedrich Heinrich'in devlet başkanı olarak atanması merkezi Arnavutluk'ta büyük bir başkaldırıya neden oldu. Müslümanlar kendilerini bir kez daha Osmanlı ilan ettiler ve Büyük Güçler'den kendilerini Türkiye'yle birleştirmelerini talep ettiler.[46] Güneydeki Himara Hıristiyanları Müslümanların hakim olduğu bir Arnavutluk'ta yaşamayı reddettiler ve Büyük Güçler'e Yunanistan'a katılma teklifi götürdüler.[47] Zira Arnavut olma düşüncesini onlar da anlayamamıştı. Yedi yıl sonra, Mirdita'nın Katolikleri *Tiranda Türkiye hükümeti istemiyoruz*!" diyerek aynı deklarasyonu yaptılar.[48] Bu örneklerin

---

44 Kristo Floqi, Gjyqësia në Shqipërië, Përlindja e Shqipnies, nr.3, fq. 2

45 FO 421 - 293 - Prill 1914, Arnavutluk için Organik Heykel.

46 Lef Nosi, Dokumente Historike 1912 – 1918, Tirane 2007, 321

47 FO 421 - 292 - viti 1914, Epirus'un Otonomisinin İlanı, fq 116

48 AQSH, F. Vllazen Kshtenim Mirdit e tan Dukagjni!

hepsi "Türkler" ve "Gavurlar" kimliğinin Arnavutluk'a dönüştürme işleminin ne kadar uzun ve zorlu olduğunu göstermektedir.

20.yüzyılın başında Müslüman Arnavutlar